

ПОВМИРАЛИ БАЛАНИ, ГУПАЛИ, КОБЗАРІ, НЕДОДІЛИ, ЯЦЕНКИ...

Були тут ліса. Воювали з черкесами. Тут черкеси були, де вони там сиділи?..

А потім уже війна з черкесами. Вигнали їх. А починали населять станицю з Темрюка, оце Варениковську. Назвали Варениковською.

А чого? Якийсь був Вареник, звать його було так. Ну, конечно ж були козаки тут. Тут всі були козаки. Ми теж. Це тут був такий, що з України, то були приписні козаки.

Моя мама перебралась з Темрюка. Десять років було мамі. А я вже в мамі послідна дитина. То вже мені восьмдесят дев'ятий год.

Дітей у мамі було сім душ: п'ять дівчат і два сина. До школи мало ходила. Осінню оддали, до Різдва походила. Батько помер. Мати сказала: «Не нада дівчатам грамота». І забрали. Найняли дітей няньчить. Ходила в наймах.

І ходила в наймах до замужу. Спочатку була за Зінченком, а другий чоловік називався Бондаренко. Пожила з Зінченком десять років. Закулачили – в Сибір попала. Там побула в Сибірі три роки. Із Сибіру ото Тайку малою привела... Де пішки йшли, де трохи поїздом. Да! Із Сибірі без кусочка хліба і без копійки деньги. То йшла та й дитинку ще тягла...

У тридцятому нас виселяли, у Февралі. Второго Феврала вислали. А в тридцять третьом... оце я вертала. Три роки там побула. Муж Зінченко помер. Народа стільки померло! Боже моє!

В Сибіру ми були семдесят кілометрів до Кітлома. Там золоті приїски були. Багато було вербованих. Так ми ходили туди. Там послідні речі односили, міняли там собі... Те що було, все поздавали, бо голод заставлял. І от так я Кітлом знаю, а то Чорний Яр, Сапожинський участок був, де ми саме жили.

Ми там ліс пиляли. Ліси там сплошні. Пиляли, сплавляли... Там річущи такі невеликі. Зимом роблят там же ж плотіні такі. Як сніг уже пішов, воду збирають, тоді пускають. А це ж літо ціле ліс і сплавляють. Складають.

Зимом пиляють і в штабеля, до тих річок. А як ото вже воду пускають, тоді вже сплавляють... Роблять такий плот. Вудка там. І тоже пливе так. За сплавом ідуть бездетні туди. Його одпихають, щоб він не зачіпався нігде. То жінщини такі, що без дітей со сплавом ходили. І в ріку Об уже його сплавляли. А ріка Об ото вже ж далеко від тих помаліш річечок. І так вони ідуть уже стільки часів, ці сплавляють, одпихають. Тоді ті уже у плот сідають, оддыхають, а ті вилазять і тоже так. І то пливуть і пливуть...

А цілу зиму і літо ото пиляють, пиляють і тягають, у штабеля складають. А як уже воду пустють, тоді сплавляють далеко. Де він там уже пливе? Може і сюди. Ото телеграфні стовпи – відтіль же вони...

Скільки нас виселили з Варениковської, не знаю. Багато...

У нас троє дітей було. Уже в тому посьолку не було роботи. Нас посилали подальше на роботу, а дітей забирали в детдом. Ну, я ж тих двох менших оддала на сезон, а цю * взяла з собою туди на роботу. Думаю: «Буду вже на своїм пайку кормити»...

А тоді приїхали на роботу та подивилися – боже мой! Сім сімей наших одних варениковських вимерло. І ото ж: муж мій помер, і ще там один помер, а жінка лежить... Мальчик такий

*Авторка розповіді має на увазі дочку Таїсу Прокопівну, 1924 року народження, яка була присутньою під час запису.

коло неї лежить... Опухла, отака як колода. Як тільки нас пригнали, а я подивилась... Балани померли, Гупали померли, Недоділи померли. Кобзарі померли, Яценки померли, Яновський один помер, Бездушних уся сім'я померла. Такий голод був у тридцять третім!

А голод був... Чотириста грам хліба дадуть, а ни якого привару, нічого. На дітей (у мене троє) - п'ять кілограм муки на місяць дадуть, так я держу тільки так ото. Забовтала, посолонила, похльобали, ні за жарок ніяких...

А тоді нас почали гонять туди далеко на роботу. А їх оставлю дома. Оставлю, спечу їм на п'ять днів. Но они – діти. Нас одправляли на п'ять днів, а їх оставляли. Ну що? Начали заявлять, що нельзя дітей так оставлять. Оставиш їм на п'ять днів – вони за день-два поїли, а три дня сидять голодні. Начали випрашиваться. Ну й они тогди придумали: наших дітей забрать, у детдом отправить, ближе до железной дороги, де поставка лучша. А нас погнали туди на работу...

Ну й пришли ж туди – боже мой! Те лежить отаке, як гора пухле, а те вже там отаке... «Боже, - подумала, - то ж і нас те жде... Давай, Таєчка!» Дождали до ночі, та «Таєчка, Таєчка!» - та в світ білий. Без копійки деньги, без кусочка хліба. Дай, бог, ноги! Думаю: «Діти в детдомі не повмирають із голоду, а нам тут амбет уже».

То вже ми від Сибірі дальше відійшли. Де пішки, де чіплялися на поїзд. На ступеньках. Поїзд одходи, почепимся і її тут посадо. Вона причепиться за руку, а я вже отак. Ну, проїдемо вже ж це прольот. Остановивсь поїзд і ми позскакували...

А то раз одійшли. Поїзд одходи. Хто-то глянув у вікно, давай кричать: «Беріть девочку! Девочку!» - потягли Тайку у вагон. І мене втягнули. А тут уже й контроль. Одні там кажуть «Ну, нехай девочка уже тут, а ви ховайтесь». Я залізла під полку. А Тайка вже була меже ними, вроді їхня, поки контроль пройшов.

А так ходили, у проводників чи стрелочників розпрашиваєм: «Де? Кудя?» Дороги то не знаємо. Вони нам розкажуть, що на такім тут путі буде отакий, отакий формироваться поїзд. «В любий вагон залазьте. Отуда буде йти».

А ми пішки йшли... Люди голодують, умирають самі... Ну, вже сил нема ходить. Уже я, а вона зовсім ослабла... є там достанем кусочок... Даже в сорних ящиках... Хто там викине цілий кусочок, риби там, головки сельодочки... Берем і смочем... Отаке ми переживали...

Так до Краснодару добилися. А в Краснодарі - тут ми вже знаєм, що ми й пішком дойдем... Отак поміж добрими людьми добилися. І хліба ходили просили милостиню. Хто там, дивись, дасть що-небудь. Хто каже: «Молода, здорова, нада работать!» А мені, канечно, було тридцять три годи. Канечно я була молода, Я б работала.

То там, правда, одна: «У мене, - каже, - є работа. Иди работай. Пообедать дам». Пішла – п'ять копиць сіна так нанизу вода затоплювала. Переносить їх на бугор треба було. Таєчка сидить, а я п'ять копиць сіна переносила. А сили ж було тої в мене голодної... Вона нас, правда, покормила так хорошо. Ми і дальше пішли...

Я в тридцять третьому осінню прийшла. Уже не було такого голоду. Уже мене приютили.

А тоді що? Нігде не приймають: ні в колхоз, ні на проїзводство. Ходю так: кому стіраю, кому мажу, тому город копаю. І так ходила, пока пішла за Бондаренка. Він бригадіром работав у колхозі. Забрав і мене на роботу тудя. І я вже начала в колхозі работать...

Ой, ох!.. Таку жизнь прожила... історія... За що, спрашивається? - За труд! Бо ж главное що? Колхоз. Ми перві в станиці зробили колектив. Перві пішли в колектів, наша сім'я.

В двадцять седьмом году цей колектів організовали. .. Пішли, землю в колектів поздавали і вже озимий хліб сіяли в колектівє. І вже робимо... Хліб уже начали збирать... А тоді ж у двадцять восьмому году пішов крупний колхоз... Уже ми ходили і в крупном колхозє работали.

Хліб покосили, помолотили і що нада було государству – здали. А остальний хліб на їдака розділили – кільки було нас у колектіві... І до тридцятого...

В тридцятому вислали нас... Побула в Сибірі...Вимотали душу...

Записав Г. В. Дем'ян 7 серпня 1988 р.

в станиці Варениківська Кримського району

Краснодарського краю від Бондаренко Домни Костянтинівни, 1900 року народження.